

УДК 1:[316.7:316.324.8]

НІКІТЕНКО В.О.,
начальник відділу міжнародних зв'язків,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри іноземних мов
Запорізька державна інженерна академія,
(Запоріжжя, Україна) E-mail:vitalina2006@ukr.net

ГЕОКУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ЯК ГОЛОВНИЙ КОНЦЕПТ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В статті дається аналіз поняття «геокультурні цінності», яке ми використовуємо при викладанні іноземної мови. Завдання даної статті полягає у виокремленні поняття «геокультурні цінності» як головного концепту даного дослідження. Це потрібно для того, щоб сформувані проблемне поле і визначитись з світоглядним, ідеологічним і методологічними підходами до його вивчення, а також з інструментарієм науково-пошукової роботи. Зазначимо, що тут можливі варіанти інтерпретації головного концепту, наприклад, «геоцінності культури» або «цінності геокультури». Ми виходимо з того, що головний концепт – «геокультурні цінності», утримує у собі усю таємницю досліджуваної проблеми, і складається, як мінімум, з трьох складових частин, а саме сенсів термінів: а) «цінності»; б) «культура» і в) «гео».

***Ключові слова:** геобкультурні цінності, цінності, викладання іноземної мови, концепт, «аксіологічна перенорієнтація», глобалізація, іноземна мова*

Вступ

Тому, для початку аналітично-пошукової роботи дамо пояснення у якому сенсі нами сприймається термін «концепт». Концепт (лат. – conceptus – поняття) у науковому знанні – це певним чином упорядкований та ієрархізований мінімум ідей, що створює концептуальну схему, а знаходження необхідних концепту ідей та встановлення зв'язку між ними створює сутність концептуалізації. Це добре відомий для дослідників факт. Відомо, також, що концепт функціонує всередині сформованої концептуальної схеми у режимі системних взаємозв'язаних логічних ланцюгів «розуміння-пояснення», що обумовлює певні кроки взаємозалежних дій дослідників до завчасно заданих чи обумовлених принципів. Отже, спираючись на вище наведене, можна сформувані провідний критерій мотивації щодо концепту філософського мислення, який полягає у тому, що воно нам потрібне тоді, коли ми стоїмо перед новою, нетривіальною ситуацією і у нас немає зразків та прикладів для подальших дій.

Аналіз почнемо з уточнення сенсу терміну «цінності». Тут ми маємо звернутися до праць М. Бердяєва, С. Булгакова, В. Соловйова, В. Розанова, Е. Фромма, В. Франка, Ю. Хабермаса та П. Юркевича. Своєрідний аксіологічний драматизм характеризує філософські роздуми М. Вебера і

А. Швейцера, О. Шпенглера і М. Гадамера, Х. Ортега-і-Гассета і К. Ясперса, З. Фрейда і К-Г. Юнга, Ж-П. Сартра і А. Камю, Й. Хайзінги і А. Тойнбі та ін. Поняття цінностей розглядається представниками трансценденталізму (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) та культурно-історичного релятивізму (В. Дільтей, О. Шпенглер, А. Тойнбі). Соціологічну інтерпретацію цінностей здійснили Р. Дарендорф, М. Ковалевський, Т. Парсонс, П. Сорокін, Р. Шелдон, Б. Шілз. Крім того, ряд робіт присвячено осягненню специфіки цінностей в різних галузях знання: політичній, економічній, правовій, екологічній, естетичній, релігійній (Гречаний В.В., Золотухіна-Аболіна Є.В., Зуєв В.М., Крисаченко В.С., Лосєв О.Ф., Михальченко М.І., Семашко О.В., Шилов В.Н., Федорів Ю.О.). В останні роки активізувався аналіз проблеми ціннісної орієнтації особистості в процесі її становлення та життєдіяльності (Бакіров В.С., Головатий М.Ф., Головаха Є.І., Мокляк М.М., Пазенок В.С., Парнюк Є.А., Табачковський В.Г., Ярошенко А.О. та ін.).

Окремий пласт наукових джерел утримує аксіологія (Р.Г. Лотце, Ф. Ніцше, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт, Н.О. Лосський, Е. Кассіер, В. Соловйов тощо). Стан висвітлення проблеми соціально-філософського аналізу культури як аксіологічного явище засобами аксіології характеризується певною неоднозначністю. З одного боку, існує велика бібліографія з філософії культури. З іншого боку, її аналіз переконує, що достатня аксіологічна рефлексія над явищем культури ще не існує як досить розвинений окреслений простір філософського дослідження, де вирішуються гранично значущі теоретичні питання. Головним чином це стосується аксіології.

Тож, виходячи з вищевикладеного ми маємо необхідність уточнити соціально-філософський сенс цінностей, що утворюють ціннісно-сміслову матрицю соціального світу, культурологічне ядро будь-яких за масштабом і характером функціонування соціальних систем, є стрижнем світового громадянського суспільства, нарешті, покладено в основу морфогенезу планетарного соціального організму і сталості сучасного світового розвитку. При цьому слід зважати на ту обставину, що система геокультурних цінностей, як будь-яке явище соціального світу, детермінується двома чинниками: підставою та умовами. Це означає, що спочатку треба ґрунтовно розглянути властивості системи геокультурних цінностей, виходячи з природи цінності як відносно самодостатнього явища, здатного до саморозвитку, а потім проаналізувати вплив на нього з боку умов інтеграції-дезінтеграції, що сформувались і діють на макрорівні, тобто на світовій арені, і перебувають у ринковому алгоритмі функціонування і розвитку.

Одночасно мета даного дослідження вимагає від нас зробити це на матеріалі української дійсності з залученням світового досвіду і у площині участі України у інтеграційно-дезінтеграційних процесах, що нині притаманні всьому соціальному світу. Тож, спочатку розглянемо сенс поняття «цінності». Дослідження їх є однією з особливостей розвитку сучасного вітчизняного філософського знання, що відкриває оригінальний підхід до вивчення реальності і розуміння людського буття. Не в останню чергу це пов'язано з

процесом розширення і поглиблення самого предмету філософського знання, його, так би мовити, «аксіологічної переорієнтації» у плані постановляння, методологічного обґрунтування і способів розв'язання як традиційних, так і принципово нових проблем у вітчизняному філософському дискурсі. До останніх ми й відносимо світовий розвиток у інтегративно-дезінтегративній парадигмі.

«Аксіологічна переорієнтація», яка відбувається, на сучасному етапі сприяє рішучому висуванню й освоєнню філософським мисленням ціннісної проблематики як спеціальної галузі філософського пізнання. Це з одного боку, а з іншого – це шлях повернення вітчизняного суспільствознавства у лоно загальноцивілізаційних цінностей. Про яскраво свідчить планетарний масштаб або геокультурний вимір предметного поля дослідження. На Заході бум аксіології минув, вона міцно посіла своє місце як теоретична філософська, так і прикладна галузь метафізичної рефлексії щодо організації економічного, політичного, правового життя суспільства, культури в цілому. За часів Радянського Союзу аксіологію спіткала доля кібернетики, семіотики, прагматики, феноменології. Вона «випала» з поля зору філософського дискурсу на довгі роки. У подальшому категорія «цінність», яка позначає даний явище, може і повинна трактуватися, принаймні у трьох основних значеннях: як *соціокультурне поняття*, що описує контекст буття, який об'єктивно має місце бути, як *психологічне поняття* і як *логіко-гносеологічне поняття*. Уже ця встановлена багатовимірність категорії цінності свідчила про те, що ця категорія концентрує в собі множинність змістовно неоднорідних, але разом з тим у чомусь ідентичних проблем. Інакше кажучи, більшість авторів погоджувалися, з тим що важко вказати на єдиний і універсальний контекст, у межах якого можна було б сформулювати і розв'язати проблему цінності; але практично усі сходилися на одному, – у будь-якому контексті міркувань про цінності головним, основним залишається те, що мова йде про людські цінності, або про цінності, що стосуються людини. Тож, її вплив відчувається на усіх рівнях структурної організації світової спільноти, і у першу чергу, на планетарному, регіональному/територіальному і національному.

У зв'язку з цим судженням, перша думка, що у людській уяві може асоціюватися з «цінностями», ймовірно, може бути виражена в таких твердженнях: цінності суть незаперечні факти буття людини у її специфічному існуванні як людської істоти; цінностями називається все те, що набуває для людини сенсу у її життєдіяльності; питання про цінності – це завжди питання про те, що вважати значимим, істотним. Інша справа, що в історії розвитку філософської думки явище цінності набував різної інтерпретації і тлумачення: від цілковитого його визнання як об'єктивного факту культури і явище психіки («філософія життя», неокантіанство, екзистенціалізм), до скептичного (діалектичний матеріалізм, сцієнтизм, логічний позитивізм). Визнаючи цінність як незаперечний факт, що констатує людське буття, можна стверджувати його універсальність, що виявляється у вигляді значущих, тобто таких, які служать для задоволення потреб людини, найрізноманітніших матеріальних та

ідеальних соціокультурних явищ як об'єктів середовища. Цьому сприяє психічна організація людини, яка робить цінності фактом психічного життя, а значить не тільки онтологічним, але і психологічним, і логіко-гносеологічним поняттям. Етимологічний аналіз того чи іншого філософського поняття, так само як і лінгво-семантичний опис його властивостей, не може не братися до уваги у виявленні філософського змісту поняття. Але філософське, категоріальне значення поняття відрізняється, як правило, від загальноживаних його значень, набуваючи відповідно до потреб теоретичного міркування спеціального характеру.

Це повною мірою стосується і філософського поняття цінності. Найбільш типові вживання якого можна систематизувати таким чином. Першим і найбільш поширеним варіантом є розуміння цінності як значущості предметів і явищ дійсності для людини, їх здібності задовольняти її матеріальні і духовні потреби. Найбільш послідовно ця концепція у вітчизняному філософському дискурсі була заявлена ще в 1964 році в монографії В.О. Василенка «Цінність і оцінка». Послідовно ця точка зору відстоювалася і відстоюється такими аксіологами як О.Г. Дробницький, В.Ф. Сержантов, В.В. Гречаний, В.П. Тугарінов, М.С. Каган та інші. У 2011 році вийшла оригінальна праця В.В. Дубініна «Інтереси народу: плюралізм поглядів» [38] у якій автор всебічно доводить, що потреби пересічної людини формують цінності і закріплюються у соціальному житті спільноти інтересами, що й рухають народами і державами, як їх виконавчими механізмами життєзабезпечення і самовідтворення етносів. На нашу думку, предикат значущості не треба розглядати лише як момент взаємодії суб'єкта і предмета, тобто не просто як деяку суб'єктивну характеристику спрямованості, оцінку, у результаті якої і виникає значущість, а як певну трансісторичну об'єктивну характеристику предмета як цінності. Значущість – це кроскультурна характеристика предмета як цінності. Головний недолік концепції полягає у тому, що цінності зведено до засобу задоволення потреб, тобто по суті, до корисності як позитивної значущості. При цьому стають фактично нерозрізненими і сама цінність як значущість, і її предметності, через що за умови конкретного аналізу поняття цінності переноситься, як правило, на цей природний чи соціальний об'єкт.

Представники другого варіанту, який найбільш послідовно викладений у свій час представниками грузинської школи (О. Бакурадзе, Н. Чавчавадзе, Г. Бакрадзе) і І.С. Нарським, відносять до цінностей лише найвищі суспільні ідеали. З цієї позиції, цінності постають вже не засобом, а метою. Не сушим, а належним. Одночасно з першими двома підходами сформувався і третій, що безпосередньо об'єднує вихідні підстави перших двох. У ньому цінність визначається як значущість і мета (ідеал) одночасно. Цю точку зору відстоював одним з перших в епоху тотального панування марксизму В.П. Тугарінов. Він також розглядав цінність у межах суб'єктивно-об'єктивних відносин. Основні труднощі розв'язання ціннісних проблем у тому й полягають, що за способами свого буття цінності мають найскладніший, багаторівневий характер виявлення. Але тут важливо зазначити найголовніше, вони існують реально і

функціонують об'єктивно у вигляді ідей і речей у практиці реальних суспільних відносин і суб'єктивно усвідомлюються як їхня значущість і особистісний зміст для індивіда у горизонті на планетарного, регіонального і етнонаціонального рівнів буття світової спільноти. Тому, спираючись на загально прийняті у нашій вітчизняній і закордонній філософській традиції визначення цінності як значущого чи належного (норми, ідеали), як об'єкта будь-якого інтересу, переваги, оцінки, ми під цінностями будемо розуміти будь-який об'єкт буття, здатний об'єктивно задовольняти потреби суб'єкта (індивіда чи суспільства в цілому) і пов'язаний з індивідом і суспільством певним смисловим зв'язком.

Як помітив М.М. Бахтін, смисл – це та чи інша відповідь на поставлене нами питання: «Те, що ні на яке питання не відповідає, позбавлено для нас змісту». Цю ж думку Ж.-П. Сартр висловив так: „Життя не має апріорного змісту. Поки ви не живете своїм життям, воно нічого собою не представляє, ви самі повинні додати зміст, а цінність є не що інше, як цей обраний вами зміст» [1]. Це означає, що широкий філософський погляд, який розглядає людину, її діяльність і поведінку в концептуальному просторі суб'єкт-об'єктних відносин, виявляє смисл саме в цьому просторі як спосіб виявлення суб'єктом значення об'єкта для свого суб'єктивного буття, іншими словами – як надання цінності усьому, що входить до простору культури зі світу природи і, тим більше, усьому, що створюється самою культурою, і у вигляді „іншої природи», і у вигляді різних форм нематеріального, позаприродного, віртуального, містичного, що створюється свідомістю інобуття.

Присутність цінності в явищах культури пояснюється тим, що вони є результатом творчої, тобто вільної цілеспрямованої діяльності людини. Розуміється, не абсолютно, а лише відносно вільної, оскільки будь-який вид діяльності людини об'єктивно визначений та обмежений як природними властивостями самої людини і предмету і знарядь праці, так і соціально-історичними умовами, у яких вона живе й творить. Вищевикладене означає, що людська діяльність, і в першу чергу діяльність виробнича, визначається і спрямовується двома принципово різними чинниками: матеріально-реальними, що детермінують її причинно, і ідеальними, тобто тими, до яких прагне виробник. Ідеальні цінності до яких прагне виробник в силу своєї нереальності, набувають сили реального впливу на людину тільки в тому випадку, коли вона сама буде тягнутися до них, переживати їх у якості своєї гострої матеріальної або духовної потреби, тобто сприйматися як цінність. Це одночасно означає й те, що вільно-цілеспрямована діяльність людини у сфері виробництва матеріальних і духовних благ та послуг є ціннісно-детермінованою, ціннісно-орієнтованою діяльністю. Це дає нам шанс використати нароби загально філософського рівня для обґрунтування робочих гіпотез даного дослідження. У зв'язку з цим перше методологічне посилення власне філософського підходу до цінностей може бути виражене в таких твердженнях: цінності суть незаперечні факти буття людини в її специфічному існуванні як людської істоти; цінностями називається все те, що набуває для людини смислу у її

життєдіяльності, чи смислу її життєдіяльності; питання про цінності – це завжди питання про те, що вважати значущим, істотним для людини.

Далі, під філософське визначення цінності підпадає практично все людське соціальне життя (культура) в її різноманітних проявах. Яке б культурологічне чи соціологічне поняття ми б не взяли: річ, ідея, норма, принцип, максима, символ, імператив тощо, – кожне з наведених понять можна розглядати, як базове у визначенні сутнісної властивості цінності, оскільки усі вони несуть у собі явно ціннісний зміст. «Широке» (філософське) визначення поняття цінності як родового щодо культури означає, що його статус може бути усвідомлений лише у співвідношенні з такими поняттями, як пізнання і буття, тому що в ціннісному відношенні, що розкривається змістовно через пізнавально-оцінну діяльність людини до буття, і розкривається смисл культури і корпоративної в тому числі [2]. Поняття цінності, таким чином, є поняттям високого рівня абстракції, що дає можливість фіксувати смислові зв'язки, що виникають між різними суб'єктами буття в акті виявлення значущості (оцінки) реальності індивідом, різними соціальними спільнотами, суспільством у цілому, що, власне, й утворює явище культури. Тому ми й маємо досить широкий спектр визначень цінності – соціологічного, економічного, культурологічного філософського, психологічного порядків.

Це означає, що в будь-якій сфері людської практики цінності як реальні явище матеріальної та ідеальної природи мають свій вияв: вони виникають у реальному соціокультурному середовищі, у ньому живуть, функціонують, розвиваються. І наше завдання полягає в тому, щоб знайти, описати і простежити їх діалектику в конкретно-історичному, особистісному й універсальному (абсолютному) культурному вимірах на трьох рівнях: планетарному, регіональному і етнонаціональному. Отже, цінність – поняття складне. Цінність об'єктивна і в тому сенсі, що самий відбір та використання потрібних властивостей визначається інтересами та потребами товаровиробників, що обумовлені у свою чергу об'єктивними соціально-економічними факторами. Але не слушно ототожнювати цінність з предметом, що оцінюється. Цінність — це особливе значення того чи іншого предмета для людини, для її пізнавальної або практично-перетворювальної діяльності. Поза людиною, поза відношення до людини категорія цінності немає смислу. Природа сама по собі, у своєму власному об'єктивному існування не характеризується категоріями значення, мети, цінності. У цьому сенсі цінність суб'єктивна. Таким чином, цінність являє собою єдність об'єктивного і суб'єктивного, форму відношення або взаємодії між суб'єктом і об'єктом. Єдність об'єктивного і суб'єктивного у ціннісному відношенні проявляється, у частковості, у градації цінностей. З одного боку, цінність явища визначається інтенсивністю тих об'єктивно притаманних йому властивостей, що мають корисне значення для людини. Та ж сама властивість може бути не цінністю і навіть антицінністю.

Якщо усі відомі цінності розподілити по ступеню їх значення для людства його існування та прогресивного розвитку, то виходить класифікація у

вигляді своєї ієрархії цінностей, що підкоряється принципу субординації, де кожна цінність по відношенню до вище покладеної цінності відіграє роль засобу, або умови, або сліdstва, що впливає з неї. Існує множина підходів до класифікації цінностей. З точки зору прогресивно розвиваючого людства можна скласти, наприклад, таку класифікацію цінностей буття: 1) Людство і людина – вищі цінності; 2) Природні ресурси, праця, знаряддя і продукти праці, що необхідні для існування людства та його відтворення – цінності матеріального життя; 3) Різні суспільні утворення, що виникають у ході прогресивного розвитку людства, соціальні інститути, що необхідні для забезпечення життєдіяльності суспільства (сім'я, нація, клас, держава), — цінності соціального життя; 4) Наукові знання, філософські, моральні естетичні та інші уявлення, ідеї, норми та ідеали, що призначені задовольняти духовні потреби людей – цінності духовного життя та культури.

Важливим є запропонований М. Рокічем розподіл цінностей на термінальні (цінності – цілі) та інструментальні (цінності – засоби). Релігійно-ідеалістична класифікація цінностей також будується за ієрархічним принципом. Але специфікою таких класифікацій полягає в тому, що вони розглядають людину та підкорені йому цінності життя і культури лише як засоби до деякої ілюзорної «вищої цінності». «Дух», «ідеї», бог, але не люди проголошуються вищими цінностями буття; не життя на землі, а «спасіння» для «вічного блаженного життя»; не праця, а молитва та інші «подвижки служіння богу»; не шлюб і сім'я, а безшлюбність як найбільш цінна форма служіння зверхлюдському ідеалу життя. Ціннісний світ складається із ціннісних елементів. являючи собою явище соціальне, ціннісний світ не може сприйматися однозначно істинним або хибним. Істина доволі вузьке поняття, аби характеризувати цінність. знаходячись в певних соціальних умовах, суб'єкт позбавлений ціннісного вибору. а так і відповідальності за оцінку. Характеристики і критерії цінності завжди відносні.

Також в рамках ціннісної проблематики доцільно визначили таке поняття, як «ціннісна система», яке визначається як «модель цінностей суспільства або групи, в якій індивідуальні цінності взаємопов'язані таким чином, щоб кожна із них підсилювала іншу і тим самим формувалася б узгоджене ціле[3]. Таким чином саме ціннісна система визначає головну потребу соціальної групи, а в нашому випадку – кожної із дев'ятки цивілізаційних гілок. Це означає, що цінності треба розглядати як елементи геокультури. Цінність – те, що почуття людей диктують визнати над існуючим, чого слід прагнути, споглядати, ставитись із повагою та визнанням. Цінність є не якістю будь-якої речі, а сутністю і одночасно умовою повноцінного буття об'єкту. Наявність великої кількості людських потреб і способів відчуття пояснює існування різноманітних оцінок: то, що для одного має велику цінність, для іншого – невелику або зовсім ніякої. Духовні в свою чергу поділяються на моральні, естетичні, релігійні та гносеологічні. Коротко охарактеризуємо кожен категорію цінностей. Моральними цінностями слід вважати ті, що

задовольняють моральні потреби суб'єкта, такі, що приносять моральне задоволення.

Релігійні цінності виконують регулятивні, комунікативні та світоглядні завдання. Релігійні догми і ідеї мають позитивне значення для людей із сформованими відповідними ціннісними орієнтаціями. Базис цінних орієнтацій особи, яка є релігійною, складає переконання що вище вираження цінності – це Бог, який виступає як створена істина, вища справедливість, добро, краса тощо. Історично склалося, що релігійні цінності розглядають як надбання культури світової цивілізації. Домінування в кожному із типів певного виду цінностей модифікує сукупний зміст систем, на які орієнтовані певні соціально-культурні групи із визначеними установами та способом життя. З'ясуємо, що являє собою кожен із типів ціннісної орієнтації, що ми зазначили.

Нас цікавить специфічний аспект дослідження геокультурних цінностей, а саме їх класифікація за двома видами ознак: перша класифікація – це їх поділ на світові, регіональні і національні геоцінності; друга – їх приналежність дев'яти гілкам цивілізаційного поділу планетарної спільноти, а саме: американській, арабо-ісламській, африканській, європейській, індуїстсько-індійській, конфуціанській, латиноамериканській, православно-слов'янській або японській регіональним секторам геокультури. Наступним кроком оволодіння головним концептом даного дослідження є термін «культура», що має надзвичайно довгу і складну історію в дискурсі становлення теоретичної думки світової спільноти. Він вживався французьким просвітителями вже у 18 столітті, наприклад, Вольтером (1694-1778), Жаном Кондорсе (1743-1794), німецьким філософом Йоганном Гердером (1744-1803) та ін. Для них культура – те, що створено людством у процесі його історії, передусім – матеріальна культура. У неї включали й людський фактор як її творця. Термін «цивілізація» виражається результатом колективної діяльності, а сутність терміна «культура» зміщується на індивіда та виражає головним чином його духовний, освітньо-моральний стан.

І. Кант, наприклад, визначав культуру як те, що служить на благо людини, виділяючи два її різновиди: 1) «культура уміння» або «технічне мистецтво», тобто цивілізація; 2) «культура виховання», тобто цивілізація, яка формує справді духовну людину, розвиваючись повільніше ніж «культура уміння». Заслуга німецького Просвітництва полягає також в глибокому розумінні необхідності зв'язку духовної культури (її морального компонента) з релігією. Доречно згадати Готхольда Лессінга (1729-1781). «Виховання людського роду» [65], в якій висловлена думка, що релігійна свідомість, будучи невідокремленою від моральності, в різні історичні епохи містить у собі суттєві відмінності. Язичництво, іудаїзм (Старий Завіт) та Християнство (Новий Завіт) – три ступені моральної еволюції людини, мета якої – гуманізм. Соціокультурний підхід відображено у працях видатного російського філософа М.Я. Данилевського (1822-1885), який виділив 13 культурно-історичних типів, серед них і «слов'янський». Схожу концепцію розвивали декілька мислителів тієї доби, а саме: німецький філософ О. Шпенглер (1880-1936), який виділяв 8

культурно-історичних типів; англійський філософ, історик та соціолог А. Тойнбі (1889-1975) також присвятив багато праць вищезгаданій проблематиці. В основі геокультурних процесів – розвиток загальнолюдських норм і цінностей, що закріплені у відповідних символічних системах. Зазначимо, що носіями геокультурних тенденцій перш за все є наука і освіта, а також мас-медіа, що здатна в режимі реального часу тиражувати культурні зразки по всьому світові. Як ми вже зазначали, І. Валлерстайн, що вперше ввів термін геокультура, розуміє під ним культурний спосіб організації світового простору із виділенням суспільних груп, що входять до цивілізаційного ядра існуючого світу, суспільств, що мають периферійного значення, і тих, що складають напівпериферійну зону.

Кожна цивілізація, кожна цивілізаційна спільнота мають власну геокультуру та власну, притаманну лише їй техніку геокультурного проектування. Виходячи із зазначеного розуміння геокультури, тобто розглядаючи її як форму геополітики, що базується на розрізненні культурно «своїх» та культурно «чужих» та більш витончено – на виділенні тих, хто входить до цивілізаційного ядра, тих, що виключено із нього та тих, що знаходяться поміж. А так справедливим є твердження, що геополітична думка базується на складному маніпулюванні геокультурними критеріями. Перед тим, як підійти до аналізу геокультурних форм та сучасних тенденцій, спробуємо підійти до кількісного аналізу геокультури. Ф. Бродель наголошує, що цивілізація не є тотожною світовому порядку й тому в світі існує декілька цивілізацій. Ф. Бродель виходив із того, що будь-яка спільнота, що колись являла собою відокремлену геоелементу, наступним часом навіть інтегрувавшись у більш місткий геоелементу, зберігає потенціал особливої цивілізації та відокремленої самосвідомості. Повернемося до І. Валлерстайна, який перечить Ф. Броделю, зазначаючи, що у світі існує стільки цивілізацій, скільки і світових елементу, тобто одна, а так геокультура – також одна, планетарна, в той час як минуле народу не впливає на його сучасне положення у світовій системі.

В більшості випадків геокультура породжується певною цивілізацією. В деяких окремих випадках геокультура може виходити за рамки однієї цивілізаційної гілки. В такому випадку певна геокультура може бути запропонована людству в якості ідеальної культурної моделі. В зазначеному контексті ми будемо розглядати геокультуру девелопменталізму, вестернізацію, постмодерн, глобалізацію тощо. Сучасний стан наукового знання дозволяє говорити про поліваріантність та альтернативність будь-яких нових тенденцій сучасного життя. Саме із таким підходом слід розглядати сучасний стан геокультури в трактовці глобалізації. Безперечним є той факт, що лідерську позицію в глобалізаційних процесах займає Захід, але менш безперечним є його право монополізувати позитивні досягнення глобалізації, а в негативних звинувачувати весь інший світ. В контексті сучасного геокультурного розвитку країни можна класифікувати згідно співвідношення їх внутрішніх і зовнішніх факторів розвитку.

Саме в цьому криється найголовніший геополітичний парадокс вестернізації, а саме: стратегія Європи по відношенню до інших країн була плюралістичною, такою, що відповідає внутрішньому розмаїттю самої Європи. Сучасний геополітичний досвід консолідованого Заходу свідчить про те, що творчо-плюралістичний характер поступово втрачається, перетворюючись на моноваріантний. Ускладнення процесу новітньої вестернізації в пострадянських країнах пов'язані із тим, що після більшовистських чисток національні початки культур почали зникати через свою послабленість, а також із тим, що сам по собі Захід став менш відкритим та менш моралістичним.

Виникає певне протиріччя, яке ознаменувалося у антизахідних тенденціях початку ХХІ століття. Зазначений сценарій пов'язаний із поведінкою західної цивілізації, що виявляється в мілітаристській діяльності НАТО із подальшою консолідацією Заходу як системи, що протистоїть не Заходу і згідно логіці цього протистояння набуває все більш агресивних рис. Варто підкреслити, що зазначена поведінка в формі свого крайнього вираження здатна привести до третьої світової війни. Вестернізація є частиною більш загального геокультурного процесу, який в науковій літературі отримав назву модернізація. В зазначеній темі культурна своєрідність кожної окремої країни втрачає актуальність та відходить на другий план, а на перший виходить технократична. Термін «модернізація» слід розуміти як революційний перехід від до індустріального стану до індустріального, або капіталістичного суспільства, що відбувається шляхом комплексних реформ, які займають певний час. Процес модернізації охоплює кардинальні зміни соціальних інститутів, а також спосіб життя людей, включаючи всі сфери суспільного існування. Поняття модернізації охоплює дослідження кардинальних суспільних змін у різних вимірах: історичного процесу (а всередині нього – історична ранньокapіталістична модернізація у країнах західної цивілізації; модернізація в умовах бюрократичного державно-монополістичного капіталізму і сучасні зміни у країнах, які ще відстають від передових), суспільства як системи (синхронний аналіз економічної, соціально-політичної і культурної модернізації); модернізація людської особистості.

Зазначимо той факт, що формування загальнолюдської культури та поширення культурної глобалізації сприяє підвищенню кількості та інтенсивності міжнародних зв'язків – політичних, економічних, комунікаційних, і, нарешті, культурних. Культурне явище, яке виникає в одному регіоні або життєвій сфері, швидко розповсюджується по всьому світові і віддзеркалюється на характері розвитку різних областей суспільного життя різних країн. Тенденції культурної глобалізації реалізуються в той момент коли будь-яка соціальна група виявляє бажання прийняти елементи загальнолюдської культури, що є відповідними її рівню розвитку та можливостям. Розглянемо основні концепції модернізації серед яких з огляду на геокультурну тематику окреме місце посідає девелопменталізм, який виступає обґрунтуванням *перетворення малорозвинутих країн в капіталістичні із досить високим рівнем розвитку*. Девелопменталізм було

запропоновано в якості одного із напрямків політичного аналізу, що досліджує вивчення політичної динаміки і процесів переходу до нових форм суспільного устрою, переважно країнах, що розвиваються. Зазначеній теорії модернізму належить особлива роль в розвитку досліджень політичних режимів.

Для реалізації мети нашого дослідження надзвичайно важливо, що у світовій теоретичній спадщині існує два типи філософсько-історичних концепцій культури – глобально-світовий та локально-історичний [3]. Звичайно, що з'ясування значення термінів краще починати з філософських джерел, оскільки саме вони концентрують доробок науки у цій сфері. Тож, є сенс звернутись до «Філософського енциклопедичного словника», у якому зазначено: «в широкому розумінні культура – це сукупність проявів життя досягнень і творчості народів. Культура, яку розглядають із точки зору змісту, розщеплюється на різні області сфери: норми та звичаї, мова та писемність, характер одягу, поселень, роботи, постановка виховання, економіка. Характер армії, суспільно-політичний устрій, судочинство, наука, техніка, мистецтво, релігія, всі форми прояву об'єктивного духу певного народу.

Такі явища дозволяють говорити про те, наскільки носії культури залишилися вірними сутності своєї культури. Відмінність між культурою і цивілізацією є в тому, що культура – це прояв і результат самовираження волі народу або індивіду («культурна людина»), в той час як цивілізація – сукупність досягнень техніки і пов'язаного з ними комфорту» [4].

Культура визначається як «догляд, поліпшення, ушляхетнювання тілесно-душевно-духовних сил, схильностей і здібностей людини, а отже і ступінь їх розвитку; відповідно розрізняють культуру тіла, культуру душі і духовну культуру; сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття; сукупність матеріальних і духовних надбань, виражаючих історично-досягнутий рівень розвитку суспільства і людини, втілених у результатах продуктивної діяльності; локалізоване у просторі та часі соціально-історичне утворення, що специфікується або ж за історичними типами, або ж за етнічними, континентальними чи регіональними характеристиками суспільства». Дещо в інший спосіб визначає культуру філософський словник «Людина і світ» за авторством Н. Хамітова, С. Крилової. (1999): «Культура – процес і результат освоєння людиною світу. У строгому сенсі культура – це особливе буття людини, породжене процесами пізнання і творчості. Культура – це взаємопроникнення процесів пізнання і творчості і результати цих процесів у вигляді творів-об'єктів: теорій, артефактів мистецтва тощо. У світ культури особистість вводять воля до пізнання і воля до творчості, що піднімають буття особистості над волею до влади». З позицій соціології категорія «культури», вживається у тісній взаємодії з категорією «суспільство». Їх взаємозв'язок має природній характер, оскільки для кожної культури суспільство є ключовою необхідною умовою і навпаки, для кожного суспільства властива культура як його продукт і як умова подальшого існування. Ось чому проблема культури вимагає природного зв'язку із проблематикою суспільства. Соціологічна

наукова думка пропонує наступне визначення та герменевтизацію явища «культура», в саме — культура – це: 1) все, створене людством у минулому, сучасному і що буде зроблено в майбутньому в духовній, соціальній і матеріальній сферах (антропологічне розуміння); 2) специфічна, генетично не успадковувана сукупність способів, форм, орієнтацій діяльності людей, їхньої взаємодії між собою із середовищем існування, які породжуються для підтримання структур і процесів суспільного життя (загально соціологічне розуміння); 3) властива певній групі чи спільноті система колективно прийнятих цінностей, взірців і норм поведінки, діяльності та спілкування (вужько соціологічне розуміння). Соціологія має справу з культурою як соціальним явищем, тобто вивчає культуру як доступну спостереженню, емпіричним засобам дослідження соціальну систему.

Звичайно, що нас цікавить більше визначення терміну культура у політологічному контексті, оскільки до цього нас спрямовує головна мета дослідження. Із політологічної точки зору термін «культура» – це, за визначенням В. П. Горбатенка є «сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством у продовж його історії та різноманітних форм діяльності, спрямованої на їх виробництво, засвоєння та застосування. Поняття «культура» фіксує якісну відмінність людської життєдіяльності від біологічних форм життя, а також істотну своєрідність історично конкретних форм цієї життєдіяльності на різних етапах історичного розвитку, в межах певних епох, суспільно-економічних формацій, етнічних і національних спільнот (антична культура, буржуазна культура, російська культура, українська культура та ін.). Поняття «культура» характеризує також особливості свідомості, поведінки, діяльності людей у конкретних сферах життя суспільства (культура праці, культура спілкування, художня культура, культура побуту, політична культура та ін.). Отже, культура – це акумульований досвід людства у всіх сферах життя, що характеризує ступінь його (людства) розвитку. Далі є сенс перейти до уточнення частки «гео» у головному концепті нашого дослідження. «Гео» при перекладі з грецької мови (ge — Земля) означає першу складову частину складних слів, що пов'язана з Землею, наприклад, географія, геологія, геофізика [4].

Тож, у даному дослідженні частка «гео» у сполученні з терміном «культура», «цінності» і «політична культура» означає явище, що охоплює або має намір охопити планетарний простір і функціонувати/розвиватися у ньому завдяки природним механізмам антропогенезу, етногенезу, націгенезу, соціогенезу, ноогенезу, або ж навпаки, штучним механізмам силового (військового, економічного, релігійного) примусу, політичного, дипломатичного, міжнародного впливу, морального авторитету лідерів, нарешті, відвертих і прихованих маніпуляцій та ін.

У якості висновку з даного підрозділу слід зазначити наступне: геокультурні цінності – це духовно-сміслові одиниці, що віддзеркалюють потреби пересічних громадян країни або їх соціальних утворень, наприклад, етнічних, національних, регіональних, державних, наднаціональних,

наддержавних і міждержавних утворень у засобах задоволення їх особистих і колективних вітальних і соціальних потреб, що матеріалізуються у геокультурі і стало функціонувати у формі інтересів народу на захист яких суб'єкт культурно-історичного процесу готовий витратити і витрачає власні енергетичні, матеріальні і духовні сили, тобто — власні життєві ресурси. Тож предметне поле нашого дослідження роз'єдналося на три великі сегменти: загальнолюдські цінності, регіональні цінності і етнонаціональні цінності/системи, і тому для його дослідження треба використати тільки системний підхід з застосуванням такого методологічного засобу інтеграції у цілісність, як диспозитив (за М. Фуко). У методологічній частині ми подамо більш розгорнуто це поняття, бо воно відіграє провідну роль у «зведенні» у несуперечливу картину загальнолюдські або глобальні цінності, особливі або регіональні/локальні цінності і одиничні або етнонаціональні цінності. Разом вони становлять геокультурні цінності або цінності геокультури на яких тримається і саморозгортається соціальний світ.

При цьому зазначимо, що геокультура, як відносно самостійне явище, складніше за геоцінності, оскільки воно крім цінностей, утримує ще й акт поведінки або зовнішнього прояву внутрішньої діяльності, продуктом якого є цінності і світогляд, замішаний на цінностях. Це означає, що геоцінності, за природою є завжди культурологічним продуктом. У той же час геокультура може вивчатись і за іншими складовими, наприклад, нормами і геоповедінки суб'єкта, рушійною силою якого можуть бути й інші чинники, наприклад, зовнішній примус, політичний тиск. Норми культури – це загальноприйнятні в межах групи чи суспільства правила взаємодії. Згідно з якими одні форми взаємодії рекомендуються як бажані, підтримуються або не схвалюються. У даному випадку мета дослідження дозволяє нам вживати їх, поняття «геоцінності» і «геокультура», у якості синонімів, наприклад, при аналізі наукових підходів до вивчення геоцінностей або при оцінці і виборі методологічного інструментарію. Норми геокультури і геоповедінка суб'єкта у філософському дослідженні вкрай рідко стають предметом дослідження. Це більше предмет уваги політологів. У теоретичній частині даного дослідження вони мають бути більш чітко розведені, як окремі семантичні одиниці. Далі є сенс розглянути існуючі наукові підходи до вивчення явища геокультури. Оскільки вони, як семантичні одиниці, мають своє інобуття у структурі особистості, завдяки наявності, потреб, світогляду, свідомості, самосвідомості, зверхсвідомості, її світоглядній культурі і структурі суспільства: соціальній, політичній, військовій, культурологічній, аксіологічній, етичній, екологічній, нарешті, міжнародній сферах і тому приймають інші форми власного буття, вивченням яких займаються, крім філософії, ще й інші науки.

Список використаної літератури

І.Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. монографія. / Воронкова Валентина Григорівна. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.

2. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках. Редактор – координатор – академик РАН Г.В.Осипов. – М.: Издательская группа ИНФРА М-НОРМА, 1998. – 488 с.
3. Чумаков А.Н. Глобализация. Контуры целостного мира: монография. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2011. – 432 с.
4. Хартия Земли (Текст) // Безопасность Евразии. - 2001. - №2. – 405 с.

REFERENCES

1. Voronkova V.G. *The philosophy of globalization: the socioanthropological, socioeconomic and sociocultural dimensions. Monograph.* / V. G. Voronkova. - Zaporozhye: ZSEA Publishers, 2010. - 272 p.
2. Sotsyolohycheskyu Encyclopedic Dictionary. In Russian, anghlyyskom, nemetskom, frantsuzskom and Cesky languages. Editor - Coordinator - Academician of RAS H.V.Osypov. - Moscow: INFRA Yzdatelskaya group M-NORM, 1998. - 488 p.
3. Chumakov A.N. *Globalization: monohrafiya.* - 2nd ed .. rev. And add. - M.: Prospect, 2011. - 432 p.
4. World Hartyya (text) // Safety of EuroAsia. - 2001. - № 2. - 405 P.

НИКИТЕНКО В.А., начальник международных связей, кандидат философских наук, доцент кафедры иностранных языков Запорожской государственной инженерной академии, (Запорожье, Украина) E-mail: vitalina2006@ukr.net

ГЕОКУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ КАК ГЛАВНЫЙ КОНЦЕПТ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье дается анализ понятия «геокультурные ценности», которое мы используем при преподавании иностранного языка. Задача данной статьи состоит в определении понятия «геокультурные ценности» как главного концепта данного исследования. Это нужно для того, чтобы сформировать проблемное поле иностранного языка и определиться с мировоззренческим, идеологическим и методологическим подходами к его изучению, а также инструментарием их изучения. В этом контексте возможны варианты любой интерпретации «геокультурных ценностей» той или иной страны. Мы исходим из того, что главный концепт исследования – «геокультурные ценности» удерживает в себе всю сложность исследуемой проблемы и состоит из следующих составляющих: 1) ценности; 2) менталитет данной страны; 3) идеологические и религиозные идеи; 4) артефакты; 5) духовные и душевные составляющие. Все эти характеристики «геокультурных ценностей» способствуют формированию «геокультурного продукта», отличающего одну нацию от другой.

Ключевые слова: геокультурные ценности, ценности, преподавание иностранного языка, концепт, глобализация, иностраннный язык

Nikitenko, Vitalina, Candidate of Philosophical Sciences (PhD), Assistant Professor of Foreign Languages Department, Zaporizhzhya State Engineering Academy (Zaporizhzhya, Ukraine) E-mail: vitalina2006@ukr.net

GEO-CULTURAL VALUES AS MAIN CONCEPT OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

The article analyzes the concept of "geo-cultural values" that we use in teaching a foreign language. The purpose of this article is to define the concept of "geo-cultural values" as the main

concept of this study. It is necessary to form a problematic field of foreign language and opredlitsya with philosophical, ideological and methodological approaches to its study, as well as tools of their study. In this context, any interpretation possible options "geocultural tsenostey" of a country. We believe that the main concept of research - "geo-cultural values" holds in itself the complexity of the problem and issleduemly consists of the following components: 1) value; 2) the mentality of the country; 3) ideological and religious ideas; 4) artifacts; 5) spiritual and shower components. All of these characteristics "geo-cultural values" contribute formirvoaniyu "geo-cultural product," otlichayuscheho one nation from another.

Keywords: geo-cultural values, values, teaching foreign languages, the concept of globalization, language inostarnny

Дата надходження рукопису 13.05.2015 року

Рекомендовано до публікації 18.05.2015 року